

Aleš Gabrič

Klio podobo na ogled postavi

Založniška dejavnost inštituta v prvih desetletjih

Že ob ustanovitvi Inštituta za zgodovino delavskega gibanja je bila med njegovimi nalogami predvidena tudi založniška dejavnost. Znanstvena revija je bila samoumevna, saj je že inštitutov predhodnik izdajal *Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS v Ljubljani*. Ko je leta 1960 izšel prvi letnik *Prispevkov za zgodovino delavskega gibanja*, je uredništvo v Uvodni besedi zapisalo, da gre za nadaljevanje *Letopisa Muzeja*, v programski usmeritvi pa naj bi sledili tedaj veljavni paradigmi raziskovalnega programa z naslonitvijo na marksistični pogled na preteklo stoletje (kakor ga je pač tedaj razumela komunistična oblast) in tedaj uveljavljeno terminologijo.

Predvideno je bilo, da naj bi izhajali po dve številki *Prispevkov* letno, a se je po uvodnem letniku za daljši čas uveljavila ena dvojna številka letno. Revija je postala poglobitni slovenski znanstveni časopis za novejšo zgodovino, osrednja slovenska historiografska revija *Zgodovinski časopis* pa se je usmerila bolj v predhodna obdobja.

V Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja so prva leta prevladovali članki iz ozko zamišljene programske usmeritve inštituta, že po desetletju pa so hkrati s preišljevanjem, v katero smer naj se razvija inštitut, v časopisu objavljali tudi širše in teoretsko poglobljene članke, ki so nakazovali širitev prvotno zamišljene programske sheme. Leta 1986 se je revija na želje tistih zgodovinarjev, ki so zagovarjali široko zasnovano raziskovalno dejavnost inštituta, preimenovala in postala *Prispevki za novejšo zgodovino*. Od začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja sta vse pogosteje izhajali po dve številki letno, kar je s prestopom v novo tisočletje postalo že stalnica. Širitev obsega dela inštituta v zadnjih desetletjih je vidna tudi v tem, da je začelo uredništvo v drugem desetletju tega stoletja izdajati letno tudi po tri številke, med katerimi je tudi vse več tujejezičnih števil.

Prvi založniški projekti Inštituta za zgodovino delavskega gibanja so bili pravzaprav zasnovani že pred njegovo ustanovitvijo, saj je šlo za nadaljevanje že začetega dela njegovih predhodnikov.

Ker je bilo raziskovalno delo šele v začetni fazi, so sprva prevladovale izdaje virov, zlasti iz obdobja osvobodilnega boja. Projekt izdaje *Zbornika dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov* je vodil Vojaško zgodovinski inštitut Jugoslovanske ljudske armade. Viri iz Slovenije so bili natisnjeni v šestem delu zbirke, katere prvi zvezek je bil natisnjen leta 1952. S šestim zvezkom, ki je izšel leta 1961, je založništvo slovenske izdaje prevzel Inštitut za zgodovino delavskega gibanja in nato zvezke izdajal do konca šestdesetih let. V sedemdesetih je izdajateljstvo prevzela založba Partizanska knjiga, a so vse do leta 1986, ko je bila natisnjena zadnja, sedemnajsta knjiga šestega dela zbirke, glavnino raziskovalnega dela opravili inštitutovi sodelavci.

Prav tako starejšega datuma kot ustanovitev inštituta je bil projekt izdaje *Zbornika fotografij iz narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda 1941–1945*. Nasledstvo projekta je v tem primeru prevzel Muzej narodne osvoboditve LRS (predhodnik današnjega Muzeja novejšje zgodovine Slovenije), ki hrani bogato fototeko, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja pa je bil sozaložnik drugega in tretjega zvezka zbirke, ki sta izšla v letih 1961 in 1963. Nadaljevanje projekta sta bila dva zvezka *Zbornika fotografij iz delavskega gibanja in dejavnosti Komunistične partije na Slovenskem 1867–1941*, izdana v sozaložništvu muzeja in inštituta v naslednjih dveh letih.

Prvi večji samostojni založniški projekt Inštituta za zgodovino delavskega gibanja so bili *Dokumenti ljudske revolucije*, katerih prvi zvezek je izšel leta 1962. Nato pa je do konca osemdesetih let postopoma izšlo še šest zvezkov.

V prvih dveh desetletjih delovanja je inštitut izdal še nekaj knjig, ob zbirkah virov še več bibliografij in kronologij. Najbolj znana in verjetno največkrat navajana je monografija *Jesen 1942: korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča*, izdana leta 1963.

V sedemdesetih letih je ta prvotni založniški zagon izpuhtel, vendar ne zaradi tega, ker bi inštitutovi sodelavci sestavili ali napisali manj knjig. Prej nasprotno. Za rezultate raziskovalnega dela sodelavcev Inštituta za zgodovino delavskega gibanja so vse večji interes pokazale založbe, tako da so znanstvene monografije izhajale pri različnih založnikih.

Pri izdaji znanstvenih monografij je bil torej inštitut v prvih desetletjih delovanja le izjemoma založnik. Vendar ideje, da bi bilo smiselno poskrbeti za natis temeljnih rezultatov znanstvenoraziskovalnega dela v okviru lastne hiše, v prvih desetletjih svojega obstoja še ni razvil.

Začetek sistematičnejšega dela v 21. stoletju

Ideja lastne založniške dejavnosti je dozorela šele ob začetku novega tisočletja. Razmah znanstvene literature v Sloveniji po osamosvojitvi, pojav novih manjših založb in bolj smela izdajateljska dejavnost javnih raziskovalnih zavodov ni obšla Inštituta za novejšo zgodovino. Ta je sicer sporadično še vedno izdajal zbornike s simpozijev, zbornike povzetkov in zadnje natisne zbirke virov, znanstvene monografije sodelavcev inštituta pa so večinoma izhajale pri različnih založniških hišah. Te so začele v novih ekonomskih razmerah vse bolj slediti zahtevam kapitala, kar pa za tisk humanistične, ožje znanstveno usmerjene literature vsekakor ni bilo spodbudno. Vendar pa so bile po osamosvojitvi in demokratizaciji Slovenije nekatere političnozgodovinske teme kar iskano blago na knjižnem trgu, kar je prišlo do izraza v zadnjem desetletju 20. stoletja pri nekaterih knjižnih projektih iz nedavne slovenske preteklosti.

Razmišljanja o načrtnem izdajateljskem delu so spodbujale tudi priprave na natis najboljše monografskega dela sodelavcev inštituta z začetka tretjega tisočletja, ki je vsebinsko zajemal celotno stoletje in pol programske usmeritve Inštituta za novejšo zgodovino.

Knjigo je pod naslovom *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992* v dveh zvezkih izdala Mladinska knjiga leta 2005, inštitut pa je v njej naveden kot sozaložnik. Upošteva dejstvo, da smo velik del priprav na izdajo opravili inštitutski sodelavci, je odprla vprašanje, če se ne bi mogli manj ambicioznih projektov lotiti tudi sami. Že ob izdaji *Slovenske novejše zgodovine* se je pokazalo, da lahko pripravljalne faze priprave knjige brez zadržkov opravimo v okviru inštitutskega dela, da pa je velika prednost profesionalno organizirane založniške hiše, kot je Mladinska knjiga, v njenem propagandnem oddelku in prodajni mreži. Ko sem *Slovensko novejšo zgodovino* leta 2007 predstavljal na srečanju ameriškega društva Slovene Studies (takrat je letno zasedanje združenja slovanskih študij potekalo v New Orleansu), ameriški kolegi, ki sem jim povedal, kakšno je bilo povpraševanje v predprodaji in da je bil zaradi razprodaje prve naklade leta 2006 narejen že dotis, kar niso mogli razumeti, da je v majhni Sloveniji možno zgodovinarsko knjigo izdati in prodati v tako visoki nakladi.

Pobudnik, glavni prepričevalec tedanjega inštitutskega vodstva, da se je vredno spopasti z izzivom, in organizator začetne faze oblikovanja založniške dejavnosti Inštituta za novejšo zgodovino na novih temeljih je bil Žarko Lazarević. Bil je tudi urednik prvih publikacij vse ambicioznejših založniških korakov inštituta. Prva knjiga, ki je bil nekakšen preizkus pred tistim, kar je sledilo, je bila monografija tedanje direktorice Jasne Fischer *Družba, gospodarstvo, prebivalstvo: družbena in poklicna struktura prebivalstva na slovenskem ozemlju od druge polovice 19. stoletja do razpada habsburške monarhije*, ki je izšla leta 2005. Predvideno je sicer bilo, da naj bi bila to prva knjiga iz zbirke Ekonomska knjižnica, a se ta ni prijel.

Izkazalo se je, da bi bilo nesmiselno, če bi ob omejenih resursih nekaj izdanih del letno delili v preveč različnih zbirk in da je vsekakor bolje, da vse avtorske znanstvene monografije izhajajo v enotni prepoznavni seriji. Še istega leta je izšla prva knjiga v novi zbirki, poimenovani *Recognitiones = Razpoznavanja*.

Premierno delo še danes najbolj prepoznavne zbirke Inštituta za novejšo zgodovino je bila monografija Jurija Perovška *Na poti v moderno: poglavja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja*. Ko so naslednje leto (2006) v zbirki izšle kar štiri znanstvene monografije uveljavljenih inštitutovih raziskovalcev, se je pokazalo, da je Lazarevič z idejo razvijanja širše založniške dejavnosti inštituta uspel prepričati njegovo celotno vodilno strukturo. Zbirka je začela dobivati jasne oblike, uspešnost kandidiranja na razpisih za sofinanciranje pri Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije pa je pričala, da je takoj izpolnila kriterije, ki jih za tovrstno literaturo predpisuje pristojna državna agencija. V letu 2007 sta v zbirki *Recognitiones = Razpoznavanja* sledili še dve znanstveni monografiji, ki sta bili za objavo dodelani in nadgrajeni doktorski disertaciji raziskovalk Inštituta za novejšo zgodovino. Že v prvih treh letih je zbirka tako tlakovala načela, ki jih uredništvo zasleduje vse do današnjih dni in bodo verjetno stalnica še kar nekaj časa. Po eni strani zbirka *Recognitiones = Razpoznavanja* omogoča natis monografij že uveljavljenim zgodovinarskim raziskovalcem, ki hočejo nekatere knjige izdati pri specializiranih založnikih znanstvene literature. To so lahko povsem nove znanstvene monografije ali pa dela, v katerih so zaobjeta deloma že objavljena spoznanja, a so nato zložena in z novimi poglavji nadzidana v novo zaključeno celoto. Predvsem mlajšim raziskovalcem, ki imajo do uveljavitve v strokovni javnosti precej omejeno možnost objavljanja knjig, pa zbirka nudi priložnost za prvo objavo znanstvene monografije. Pogosto je to, ni pa pravilo, po zahtevah urednika in recenzentov nadgrajena doktorska disertacija.

Ko je postal inštitut vse bolj agilen pri organizaciji znanstvenih posvetov in pri pisanju zaključnih spoznanj projektov v enoviti znanstveni monografiji, ki jo je sicer zasnovalo in spisalo več raziskovalcev, se je ob širitvi založniške dejavnosti pojavilo vprašanje, kako poskrbeti za objavo tovrstnih znanstvenih dosežkov.

Pred tem so bili rezultati takšnega dela lahko objavljeni kot posebna tematska številka *Prispevkov za novejšo zgodovino* (npr. druga številka leta 2001 s podnaslovom *Šestdeset let od začetka druge svetovne vojne na Slovenskem*) ali kot posebna knjiga (npr. *Jugoslavija v hladni vojni – Yugoslavia in the cold war*, dvojezični zbornik iz leta 2004, ki je nastal po mednarodnem znanstvenem posvetu v Ljubljani maja 2000), v enem primeru pa so bili uvrščeni v zbirko *Recognitiones = Razpoznavanja*. Predlog, da bi tovrstna dela izdajali v posebni zbirki, se je zdel kar nekako samoumeven, z njim pa je prišel na dan Zdenko Čepič, ki je nato v prvih letih tudi skrbel za novo zbirko, poimenovano *Vpogledi*. Njen prvi zvezek je izšel leta 2008, naslednji dve leto kasneje in ko sta v začetku drugega desetletja 21. stoletja izšla še zvezka v hrvaščini in v angleščini, se je zbirka že ustalila v založniški politiki inštituta.

Zbirka Vpogledi se torej od zbirke Razpoznavanja loči po tem, da se v njej izdajajo knjige, ki jih je napisala skupina raziskovalcev. Vpogledi omogočajo publiciranje razširjenih prispevkov s posvetov, rezultate del zaključenih projektov ali bilateralnih projektov, pri katerih je sodeloval Inštitut za novejšo zgodovino.

Vsaka številka zbirke ima drugega urednika ali urednico, lahko jih je seveda tudi več. V zbirki objavljene monografije več avtorjev niso nujno natisnjene v slovenskem jeziku, temveč se upošteva jezik, v katerem je potekal simpozij ali bilateralni projekt, katerega razširjene rezultate monografija prinaša. V vsaki tretji knjigi zbirke se tako srečujemo s tujim jezikom, pri čemer prevladuje angleščina. Raziskovalcem Inštituta za novejšo zgodovino tovrstna zbirka ponuja dobrodošlo priložnost, da lahko razmišljajo o objavi rezultatov skupnih projektov z domačimi in tujimi raziskovalci in ustanovami v okviru domače založniške dejavnosti. Predvsem pa krepi mednarodno povezovanje in mednarodno sodelovanje inštituta, saj je v nekaterih zvezkih polovica ali več avtorjev znanstvenikov s tujih raziskovalnih ustanov. Slovenskim raziskovalcem objava v številkah Vpogledov, izdanih v tujem jeziku, največkrat angleščini, omogoča predstavitev dela svojih raziskovalnih dosežkov tujim strokovnjakom, ki jim je slovenščina, čeprav se morda ukvarjajo z zgodovino rajnkih Avstrije in Jugoslavije, večinoma neznana.

Kakšen vsestranski vpliv ima lahko izdaja skupne monografije s tujimi strokovnjaki na prepoznavnost inštituta in nadaljnje načrtovanje dela, lahko ponazorimo s primerom sedmega zvezka zbirke Vpogledi *School History and Textbooks: A Comparative Analysis of History Textbooks in Japan and Slovenia*, ki je izšel leta 2013. V njem so, seveda v angleščini, objavljena poglavja z rezultati bilateralnega projekta slovenskih in japonskih zgodovinarjev. Ob Inštitutu za novejšo zgodovino je kot sozaložnica sodelovala tudi japonska stran, v tem primeru Univerza v Tokiu. Kmalu po tem, ko smo japonskim sodelavcem poslali dogovorjeno število natisnjenih izvodov monografije, so nas zaprosili še za nekaj deset primerkov, saj jim je zaloga, ki so jo razpošiljali po japonskih znanstvenih knjižnicah in med kolegi, že pohajala. V času priprav na obisk japonskega prestolonaslednika (od letošnjega leta že cesarja) Akihita v Sloveniji so s slovenskega ministrstva za zunanje zadeve poklicali na pogovor enega od sourednikov knjige Žarka Lazarevića, da jim kaj več pove o projektu, saj so dobili informacijo, da je bil to eden boljših primerov bilateralnega znanstvenega sodelovanja med državama. Inštitutu za novejšo zgodovino je bilo nato na razpisu odobreno financiranje še enega tovrstnega bilateralnega projekta. Že v času njegovega izvajanja je bilo za obe strani, tudi za japonsko, povsem samoumevno, da se bo tudi ta zaključil z objavo monografije v angleškem jeziku v zbirki Vpogledi. In do tega je leta 2018 z izdajo v 21. zvezku zbirke tudi prišlo.

Nekatere knjige Inštituta za novejšo zgodovino izhajajo tudi izven omenjenih zbirk. To največkrat velja za tiste, ki so bile izdane s sofinanciranjem ali v sozaložništvu z drugimi ustanovami. Nekaj jih je bilo posvečenih posameznim osebnostim (knjiga o Prežihovem Vorancu leta 2010, Marku Natlačenu leta 2012

ali Igorju Rosini leta 2017), posamezne so bile izdane kot rezultati projektov, za katere se je pričakoval interes širše javnosti (npr. *Prikrita modra mreža: organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990*, izdana leta 2010 v sozaložništvu z Zvezo policijskih veteranskih društev Sever).

Čedalje večjo število knjig, katerih izdajatelj je bil Inštitut za novejšo zgodovino, je zahtevalo novo ureditev poslovanja založniške dejavnosti. Zbirki Razpoznavanja in Vpogledi sta imeli na začetku različna urednika, prave koordinacije med njima ali z uredništvom *Prispevkov za novejšo zgodovino* ni bilo. Da bi uskladili delovanje in zakoličili smotrnejše načrtovanje dela, je bil leta 2009 sprejet prvi poslovnik o založniški dejavnosti, ki ga je leta 2014 nadomestil natančnejši in obsežnejši Pravilnik o dejavnosti Založbe INZ. Založniška dejavnost se je tako postavila ob bok drugim temeljem Inštituta za novejšo zgodovino, Založba INZ pa je kot notranja organizacijska enota postala samoumevni del inštitutovih načrtov in poročil. Nov način poslovanja je določil, da celoten knjižni založniški program inštituta vodi urednik Založbe INZ, ki koordinira in vodi delo v vseh fazah izdavanja knjig. Leta 2009 je bil za urednika imenovan Aleš Gabrič, ki je knjižno založniško dejavnost inštituta vodil eno desetletje, do začetka leta 2019, ko ga je nasledila Mojca Šorn.

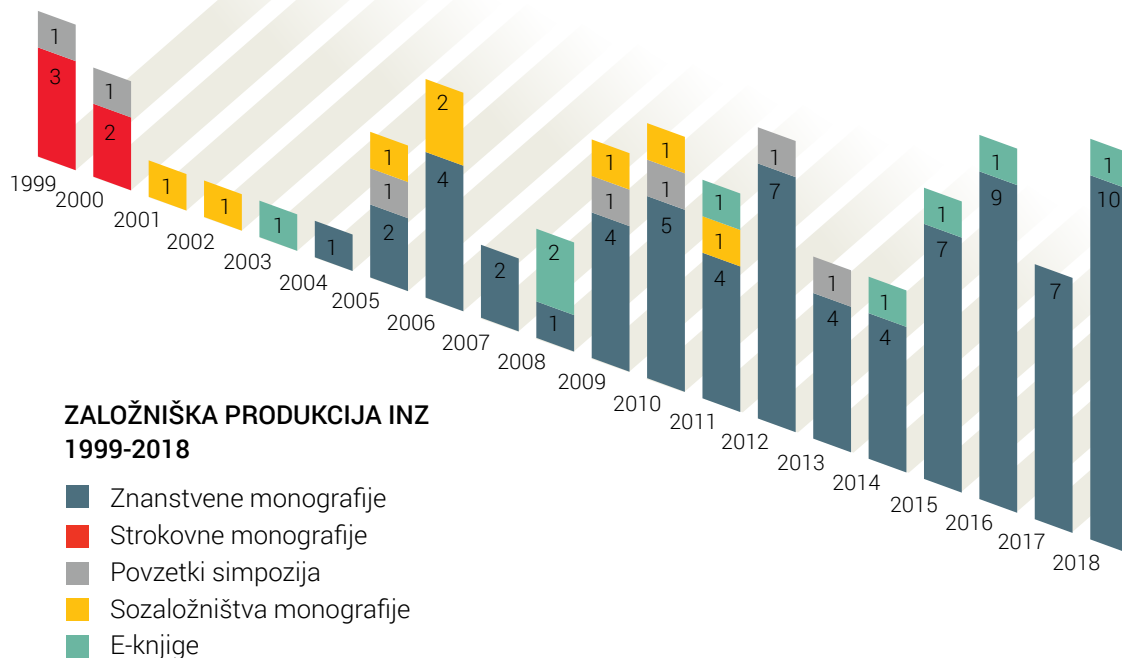
Pogled nazaj in naprej

Dokaz širitve založniške dejavnosti Inštituta za novejšo zgodovino v tem mileniju je očitno že s površnim pregledom letnih poročil inštituta. Medtem ko so bili tovrstni dosežki pred tem omenjeni le ob robu drugih rezultatov inštitutovega dela, je bila v letnem poročilu za leto 2007 knjižna dejavnost prvič omenjena v posebni rubriki. V naslednjih letih je bil tej dejavnosti odmerjen vse večji delež inštitutskega letnega poročila.

Gre seveda za logično posledico dejstva, da je število knjig v izdaji Inštituta za novejšo zgodovino v zadnjih letih lepo naraščalo. Trend lahko ponazorimo kar z nekaj suhoparnimi številkami.

V zbirki Recognitiones = Razpoznavanja je bilo od prve številke leta 2005 do konca leta 2018 izdanih 38 monografij, kar v povprečju predstavlja več kot dve knjigi in pol letno. Pri Vpogledih pa je leta 2018 kot zadnja izšla 21. knjiga zbirke, kar pomeni v povprečju malce manj kot dva naslova letno.

Leto 2018 je bilo nasploh rekordno, saj je pri Založbi INZ tega leta izšlo kar šest monografij v zbirki Recognitiones = Razpoznavanja, tri v zbirki Vpogledi, ob teh pa še ena knjiga izven zbirk in ena elektronska knjiga. Skupno je bilo torej izdanih kar enajst znanstvenih publikacij v založništvu inštituta, ki zaposluje nekaj več kot trideset ljudi, nobeden izmed teh pa ni zaposlen prvenstveno kot založnik ali urednik.

Te številke, s katerimi pred desetletjem in pol verjetno nihče ni računal, dokazujejo, da je interes raziskovalcev za objavljanje v Založbi INZ močno narasel. To ne velja le za inštitutske sodelavce, saj je bilo v zadnjih letih objavljenih tudi več knjig, katerih avtorji so bili raziskovalci z drugih ustanov. Izdaja knjige v Založbi INZ je za marsikoga očitno postala želja, saj sta se zbirki že uveljavili v strokovni javnosti. Ugled založbe in dokaz njene visoke ravni delovanja so tudi nagrade s strokovnega področja, ki ga pokriva njen založniški program. Nagrado Klio, ki jo za najboljše zgodovinarsko delo v preteklem dveletnem obdobju podeljuje Zveza zgodovinskih društev Slovenije, je v zadnjem desetletju prejela tudi ena knjiga iz zbirke *Recognitiones = Razpoznavanja*. To je bila leta 2012 izdana znanstvena monografija Jurija Perovška *Samoodločba in federacija: slovenski komunisti in nacionalno vprašanje 1920–1941*. Še uspešneje se je zbirka odrezala pri nagradah Ervina Dolenca, ki jih Zveza podeljuje mladim raziskovalcem za najboljši zgodovinski knjižni prvenec. Prav vse tri nagrade v zadnjem obdobju so prejele knjige iz zbirke *Recognitiones = Razpoznavanja*. Leta 2014 jo je prejel Aleksander Lorenčič (15. zvezek zbirke), leta 2016 Žiga Koncilija (25. zvezek) in leta 2018 Gašper Mithans (30. zvezek). Nič čudnega torej, če marsikateri mlajši zgodovinar išče možnost objave svojega raziskovalnega prvenca prav pri Založbi INZ. Odveč ni omeniti niti tega, da je bila ob prejemnikih nagrad med nominiranimi za obe nagradi še kopica izdaj Založbe INZ.

Povečan ugled knjižnih izdaj Inštituta za novejšo zgodovino se odraža v ugodnejšem odzivu potencialnih sofinancerjev. Inštitut je moral za zagon založniške dejavnosti prispevati precej svojih sredstev. Kmalu pa se je izkazalo, da se velik del

vložka lahko povrne na različne načine, deloma tudi s prodajo, čeprav znanstvena literatura ne prinaša takih dobičkov kot kakšna druga, saj je njen ciljni krog bralstva precej ožji. Uredništvo Založbe INZ je zastavilo oster recenzentski kriterij, tako da so v program uvrščena zares tehtna dela. To naj bi bilo pri takšnih specializiranih založbah sicer nekaj najbolj običajnega, a izkušnje kažejo, da v Sloveniji ni vedno tako. Zahteven izbor potrjuje tudi odziv sofinancerja Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije na prijave založniških projektov Inštituta za novejšo zgodovino. Zaradi neizpolnjevanja znanstvenih kriterijev ni bil v tem desetletju zavržen niti en prijavljen založniški projekt Založbe INZ. Redke zavrnitve so bile zgolj posledica spreminjajočih se nelogičnih predpisov agencije glede tega, kdo je lahko ali ne sme biti v Sloveniji recenzent, in glede konflikta interesov. Delež sofinanciranja s strani Javne agencije je odvisen tudi od uveljavljenosti raziskovalca, kar pomeni, da je treba več investirati v objavo knjig raziskovalcev mlajše generacije, ki, kot je bilo že omenjeno, izkazujejo vse večji interes za objavo v Založbi INZ.

Velik korak naprej je bil v zadnjem desetletju narejen pri pridobivanju drugih sofinancerjev ali sozaložnikov. Znane so sicer zahteve kreatorjev slovenske znanstvene politike, da je treba spodbujati sofinanciranje s strani gospodarstva. A to najglasneje poudarjajo tisti, ki se z dilemo, kako za knjižni projekt za izrazito humanistično zasnovano knjigo pridobiti gospodarstvenike, verjetno niso prav pogosto srečevali. Za podporo izidu knjige Petra Vodopivca *Francoski inštitut v Ljubljani 1921–1947* (izšla je leta 2013 kot 18. zvezek zbirke Razpoznavanja = Recognitiones) se je urednik obrnil na več velikih podjetij s francoskimi lastniki v Sloveniji, tudi z utemeljitvijo, da bo knjiga težji finančni zalogaj, saj je bila izdana dvojezično, v slovenščini in francoščini. Pa so ta vsa po vrsti zavrnila podporo in se je urednik za pomoč od tujih ustanov lahko zahvalil le Francoskemu inštitutu v Sloveniji. To sicer ne pomeni, da ni mogoče računati na nikakršno pomoč gospodarstva za humanistične projekte, a pričakovati, da bi lahko s tem bistveno izboljšali krvno sliko humanistične literature, je še vedno na ravni misije nemogoče.

Na srečo na več posluha za pomoč pri izdajanju knjig naletimo na nekaterih drugih mestih. Da predvsem prelomni trenutki iz slovenske zgodovine pritegnejo največjo pozornost tistih, ki morda niso redni bralci zgodovinarske znanstvene literature, se je pokazalo ob zadnji knjigi na temo osamosvajanja Slovenije. Zavidljiva podpora sofinancerjev je omogočila, da je inštitutova založba leta 2018 v svojem založniškem projektu prvič izdala luksuznejšo knjigo z obilo barvnega slikovnega gradiva. Monografija Damijana Guština, Vladimirja Prebiliča in Uroša Sveteta *Koroški boj za samostojno in neodvisno Slovenijo: 1989–1991* dokazuje, da se lahko tudi manjši raziskovalni inštitut ob smotrnem načrtovanju projekta loti zahtevnejšega založniškega podviga.

Če je v program Založbe INZ uvrščena knjiga raziskovalca z druge domače raziskovalne organizacije, je ta običajno pripravljena prispevati k izdaji knjige. Enako velja za objave raziskovalnih dosežkov projektov v zbirki Vpogledi, tako domačih kot tujih. Še toliko pomembnejše je to pri slednjih, saj zborniki, ki izidejo

v angleškem jeziku, pač zahtevajo bistveno višji vložek. Na finančno zdravje založbe vpliva tudi dvig njenega ugleda v zadnjem obdobju, saj je naraščala tudi prodaja knjig; tu je verjetno še največja rezerva glede vračanja vloženih sredstev, a dejstvo je, da inštitut nima kapacitet, ki bi jih usmeril v bolj komercialne vode. Vsekakor pa je vredno omeniti, da lahko tudi za koga morda manj zanimive teme pritegnejo širši krog bralstva ob povečanem angažmaju avtorja za promocijo knjige. Kot posebej angažiranega lahko izpostavimo Andreja Studna, ki je knjigo *Nepriagojeni in nevarni: podoba Ciganov od 18. do 20. stoletja* (23. zvezek zbirke *Recognitiones = Razpoznavanja iz leta 2015*) predstavil na več različnih mestih, odziv publike pa je bil nadpovprečno visok nakup tega dela. Knjige iz produkcije Inštituta za novejšo zgodovino so zadnja leta redno prisotne tudi na Slovenskem knjižnem sejmu (preko pooblaščenega prodajalca) in na sejmu akademske knjige *Liber.ac*, ki ga na vrtu za svojo stavbo prireja Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ob vsem tem ne smemo spregledati še povratnega efekta, da knjižnica Inštituta za novejšo zgodovino del novih knjig pridobi z izmenjavo knjig Založbe INZ s knjižno produkcijo sorodnih ustanov. Med temi so tudi nekatere podobne raziskovalne ustanove.

Nove izzive je pred znanstveno literaturo postavila zahteva po odprtem dostopu do rezultatov raziskovalnega dela. Spletne izdaje sicer prinašajo velike prednosti za uporabnike, a hkrati velike težave za male izdajatelje ožje specializirane znanstvene literature. *Prispevki za novejšo zgodovino* že nekaj let izhajajo v dveh izdajah, v tiskani in spletni, in vsakdo si lahko v reviji objavljene članke od leta 2013 dalje ogleda z nekaj ukazi na računalniku. Nekoliko drugače je pri knjigah Založbe INZ, saj gre najprej v prodajo tiskana inačica knjige, na spletu pa so takoj dosegljivi osnovni podatki o knjigi (kolofon in kazalo, pri zbirki *Vpogledi* še uvod urednika in pri zbirki *Recognitiones = Razpoznavanja* povzetek v slovenskem in angleškem jeziku).

Založniška dejavnost Inštituta za novejšo zgodovino je v zadnjih letih s sedmimi, osmimi, desetimi in (lani) celo enajstimi izdanimi knjigami v enem letu doživela svoj višek in tlakovala pot, ki bi lahko tudi v prihodnje vodila do primerljivih rezultatov.

Ko je pisec teh vrstic pred desetletjem prevzel urednikovanje knjižnih del Inštituta za novejšo zgodovino, si je še moral prizadevati in nagovarjati kolege, da je pridobil dovolj gradiva za načrtovanje prihodnjega letnika. Ob koncu svojega mandata je že lahko izbiral med poslanimi ponudbami.